

בעניין כניסה למבנה שעל מערת המכפלה והתפילה בו

הקדמה

זכינו לשחרור חבלי נחלתינו, ובתוכם עיר הקודש חברון ת"ו, בהראות יד ה' עלינו במלחמת ששת הימים, שבתהליך גאולתנו. לאחר שנים רבות של איסור כניסת יהודים למבנה שעל מערת המכפלה שנגזלה מאתנו שבנו אליה כקדם.

המבנה המקורי שנבנה מעל המערה, נבנה על ידי הורדוס בתקופת בית שני, ויש אומרים ששלמה המלך בנוא (כפתור ופרח פרק יא). הוא נבנה כנראה כציון לקברי האבות, ואולי גם לשימושם של הבאים להשתטח על הקברים. מבנה זה היה בן ארבעה כתלים גבוהים וללא תקרה. הנוצרים והמוסלמים, שכבשו את מערת המכפלה בעבר, בנו תוספות בתוך המבנה ומחוצה לו (מה שקרוי קבר יוסף ומסגד הגיאוליה). ניתן להבחין בין המבנה המקורי שהיה מאבנים גדולות דוגמת אבני הכותל המערבי, לבין תוספות הבניין של הכובשים השונים. הביזאנטים שכבשו את הארץ, בנו כותל לרוחב המבנה ובכך חילקוהו לשני חלקים (זהו הכותל הצפון-מערבי של אולם יצחק ורבקה המשמש כיום כמסגד). בחלק הדרום-מזרחי הם בנו כנסייה והוסיפו לה תקרה, כך שכנסייה זו היתה בנויה משלושה כתלים מקוריים וכותל אחד ותקרה מבנייתם. בשנת ד אלפים שצ"ז כבשו הערבים את חברון ושינו את החלק ששימש כנסייה והפכוהו למסגד. לאחר מכן שימש הבניין חליפות ככנסייה וכמסגד, עד שבשנת ה אלפים ד כבשו הממלוכים את הארץ ובנו בבניין את המסגד שבו מתפללים המוסלמים עד היום הזה. כל התמורות הללו נעשו רק בחלק הדרום-מזרחי המשמש כיום כמסגד, ובחדר שבו נמצאים ציוני אברהם ושרה ששימש, כפי הנראה, כניסה לכנסייה. החלק הצפון-מערבי (שבו נמצאים ציוני אברהם ושרה) חדר ציוני יעקב ולאחריה ועוד כמה חדרים שנוספו עם הכיבושים השונים), לא שימש מעולם כמסגד וככנסייה.

מאחר שמבנה זה שימש בני דתות שונות בעבר, יש לברר אם אין לאור זאת משום איסור כניסה למבנה ותפילה בו. ועוד, כיוון שמצוי כיום מסגד במקום — בעוונותינו הרבים — יש לדון אף בכך, אם אין בזה משום מניעה הלכתית להיכנס ולהתפלל שם.

א. בירור ההלכה לאור היות המקום מסגד

בשו"ת ציץ אליעזר (ח"י, סי' א, אות מד) הביא דברי ה'שערי צדק' (סי' צו), המעלה סברה לאסור הקרבת קרבנות בזמן הזה, משום שהגויים שמו שיקוציהם בבית המקדש

וכמו שנאמר 'קצר המצע מהשתרע' וכו'. ומתוך כך הוא כותב בעניין מערת המכפלה:
"דכפי שענינו ראות המקום בפנים משמש מסגד לישמעאלים במלוא משמעותו ואיך
יתכן איפוא לשפוך שיח לפני בורא עולם לפי אמונתנו האמיתית במקום תפילה שלהם
לפי אמונתם. וגם זאת, דספריהם באמונתם הכוזבת מונחים שם ומפסוקיהם חקוקים
על הקירות, ולמעלה מהציונים קבועים גם צורת חצי לבנה שלהם, והרי ההלכה היא
שאסור להכנס לבית ע"ז, עיין רמב"ם פיהמ"ש פ"ק דעבודה זרה וכו'. ומה מאוד
מזהירים הפוסקים באופן חמור שלא להכנס לבתי תפילותיהם ואפילו אינם בתי ע"ז
ממש, עיין שו"ת חיים ביד סימן נו הובא בדרכי תשובה סימן קג, סק"ב וכו'. גם אם
נאחו בטענה שהם באו בגבולנו ואין בידם לאסור עלינו, זהו אבל אילו היינו מסירים
עכ"פ ספריהם ותשמישיהם ולא שקדש וחול ישמשו בערבוביא. על אחת כמה וכמה
יש להישמר שלא לעמוד עמם במחיצה אחת והם פונים פניהם לתפילותם ואנו
לאמונתנו הקדושה. ומי יתן ואלה שבידם היכולת יתנו ליבם לסדר עבורנו כניסה
מיוחדת למקום מיוחד".

ודבריו תמוהים, דמשמע שהוא מתייחס במדה מסויימת לישמעאלים כעובדי עבודה
זרה, והרי הדבר ידוע שלישמעאלים אין דין עובדי עבודה זרה, וכך כתב הרמב"ם
(הלכות מאכלות אסורות יא, ז): "כל גוי שאינו עובד עכו"ם כגון אלו הישמעאלים
ינם אסור בשתייה ומותר בהנאה" וכו'. ובכ"מ במקום כתב 'דקים לן בגויהו דלא פלחי
לע"ז' — ולכן אינם בכלל הגזירה דאסור הנאה מיינם. וכן כתב הרמב"ם באריכות
בתשובותיו תשובה תמח: "אלו הישמעאלים אינם עו"ז כלל... ושהם מייחדים לאל
יתעלה ומה שהם משתחווים לבית, אין ליבם אלא לשמים". והוסיף שם, דאכן
בתקופה קדומה היו הישמעאלים עובדי עבודה זרה, אולם ישמעאלים של ימינו אינם
כך (ועיין עוד ב'משפט כהן' סי' פט, שכתב שם בעניין המסגד שבמקום מקדשנו,
ובביאור גדר ישמעאלים).

ואמנם גם מדברי הציץ אליעזר משמע, שאין הם ממש עובדי עבודה זרה, ומכל
מקום כתב דיש לאסור באופן חמור כניסה לבית תפילתם. והנראה, שיש להבדיל
בגדרים אלו, שאפילו אם נאמר שגויים של ימינו אינם עובדי אלילים אלא מנהג
אבותיהם בידיהם (חולין דף יג, ב), הרי זה משום שאינם בקיאים בהורדת כוחות
הטומאה כהסבר המפרשים (ועיין המאירי וחיידושי חת"ס לחולין שם). אולם מכל מקום
בהור, שיש סרך טומאה בעבודתם ובבתי תפילתם, דהרי מתפללים לאותו איש ומקיימים
את מנהגי העבודה זרה שלהם וכדברי שו"ת 'חיים ביד'. לכן יש גם סברה לאסור את
הכניסה לבית תפילתם. אולם הישמעאלים, עם כל זה שעושים מעשי הבאי, הרי אין
לבם אלא לשמים, ואם כן נראה שאין טעם הלכתי מדיני ע"ז לאסור להיכנס לבתי
תפילותיהם (ועיין בחוברת 'המעייין', ניסן תש"ל, במאמרו של הרב אביגדור נבנצל
דהאר"ך עוד להשיג על דברי הישערי צדק). וייתכן אמנם לומר, דיש פגם רוחני
בתפילה במקום כזה. וכן נראה מדברי הציץ אליעזר דכותב מטעם זה (שמביא שתי
סברות, האחת לאיסור תפילה משום המקום, והשניה לאיסור כניסה מגדרי עבודה זרה).
אולם נראה לומר, שסברה זו של פגם רוחני בתפילה אינה קיימת, כיוון שהם באו

בגבולינו, וכהא דאיתא בעבודה זרה (דף מג, ב): "בהא בי כנישתא בנהרדעא דאוקמיה ביה אנדרטא (וברש"י פירש, דהיינו צלם) והוו עיילי ביה אבוה דשמואל ולוי ומצלו בגויה". ואם כן הרי דבעבודה זרה ממש, מכיוון שבאה בגבולם, לא הווי שום פגם ואפילו בתפילה במקום וכל שכן במקרה דנן. וכמו כן אין כאן שום חשדא, דקיימא לן דאין חשדא ברבים (עבודה זרה דף מג, ב; יורה דעה סי' קמא, ד בהגהת). ומה עוד דידוע לכל, שמקום זה שייך לנו מימי קדם ושבנו אליו כשבים לבתינו, כנאמר במדרש: "ג' מקומות אין אומות העולם יכולים לומר לישראל גזולין הם בידיכן, ואלו הן מערת המכפלה, בית המקדש וקבורתו של יוסף". (בראשית רבה וישלח עט).

ב. בירור ההלכה לאור היות המקום כנסיה

א. בנדר נוצרים כעובדי עבודה זרה בזמן הזה

עיקר הבעיה שעליה יש לדון היא מצד היות המקום בתקופות מסויימות כנסיה, שהרי לנוצרים — לדעת רוב הפוסקים — יש דין עכו"ם. וכן מפורש בגמרא (עבודה זרה דף ו, א וכן דף ז, ב): "יום נוצרי לדברי ר"י לעולם אסור". והפירוש — דלפי ר"י דאוסר שלושה ימים לפני אידיהם ושלושה לאחריהם, אסור לשאת ולתת עם נוצרים כל השבוע שהרי יום א הוא יום אידם. ואמנם דעת המאירי (בפירוש המשנה הראשונה בעבודה זרה סוף ד"ה "יש מקשים") שלנוצרים אין כלל דין עובדי עבודה זרה וזה לשונו: "... ומתוך כך עיקר הדברים ג"ל שדברים אלו כולם לא נאמרו אלא על עובדי אלילים וצורותיהם וצלמיהם, אבל בזמנים הללו מותר לגמרי. ומה שאמרו בגמרא נוצרי לעולם אסור, אני מפרשו מלשון נוצרים באים מארץ מרחק האמור בירמיה שקרא אותם העם נוצרים על שם נבוכד נצר...". ואכן דעתו יחידית ותמוהה מאוד, ואפשר שכתב כן מפני הביקורת שהרי ישב ביניהם (כמצוי בגמרות המצוגורות). וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשניות (עבודה זרה א, ג), וזה לשונו: "ודע שזאת האומה הנוצרית התועים אחר אותו האיש לכל שנויי כיתותיהם, כולם עובדי ע"ז הם ואידיהן כולם אסורים, וראוי לנהוג עמהם בכל התורה כדרך שנוהגים עם עובדי ע"ז" (דהיינו בכל דיני התורה הנוגעים לעובדי ע"ז). וכן פסק (הלכות עכו"ם ט, ד): "נוצרים עובדי עכו"ם ויום ראשון הוא יום אידם" וכו' (נוסחאות אלו ברמב"ם הם בלא תיקוני הצנזור, ואינם מצויים ברוב הספרים). ואולם התוספות עבודה זרה דף ב, א, ד"ה 'אסור', וכן הרא"ש שם פרק קמא סי' א שהביא את דברי הרשב"ם בשם רש"י, ועוד ראשונים (רמב"ן, ר"ן, המאירי, אור זרוע, וכן פסק לפיהם בשולחן ערוך יורה דעה קמח, יב) כתבו, דהא דסמכו העולם שנושאים ונותנים עם הגויים שיושבים ביניהם (דהיינו הנוצרים) ואפילו ביום אידם, היינו משום דקים לן בגוייהו דלא פלחי לעבודה זרה, וכהא דאיתא בגמרא דעבודה זרה (דף סה, א). ואף להסבר השני שכתבו התוספות לפי רבינו תם דפירש דהא דאסור לשאת ולתת עמהם היינו במידי דתקרובת. ולפי פירוש זה כתבו התוספות וז"ל: "דאין לתמוה על מנהג העולם שאפילו נחזיקם

כעובדי ע"ז, מכל מקום הרי אינם עושים תקרובת אלא במעות ובזה לא שייך הרווחה. ועוד דהרבה מעות מצויות להם לאותו דבר". אולם גם לפי הסבר זה כתב המהרש"א במקום, דזה מועיל רק להא דנהגו היתר לשאת ולתת עמהם, אולם להא דשואלין ומלווין להם ואפילו ביום אידם, צריכים לטעם דקים לן בגווייהו דלא פלחי. ואם כן משמע דלנוצרים בזמן הזה אין דין עובדי עבודה זרה.

והנראה לומר, דהא דלא חשיבי כעובדי עבודה זרה זה רק בעניינים שצריכים שיהיו בקיאים בטיב עבודה זרה ומשמשיה, או דצריכינן שיהיו אדוקים בעבודה זרה. ולכן אין אומרים בזמן הזה 'סתם שחיטת גוי לע"ז', כיוון דלא בקיאי בטיב עבודה זרה (חולין דף יג, ב). וכן יש אומרים, דבזמן הזה אין מגע עכו"ם ביין שלנו אסור בהנאה, משום דלא בקיאי בטיב עבודה זרה, ולכן אין גיסוכם ניסוד לעבודה זרה ולא שכיחי שינסכו (תוספות בעבודה זרה דף גו, ב ד"ה 'לאפוקי', וכן בשולחן ערוך קכג, א). וכן מותר לשאת ולתת עמהם ביום אידם בזמן הזה, דיש שני טעמים לאסור משא ומתן עם גויים: א. כשמוכר לו דבר הראוי לשימוש עבודה זרה עובר על לפני עוור דבן נח מוזהר על עבודה זרה; ב. משום הרווחה (ובטעם זה נחלקו הראשונים דיש מפרשים שעל ידי שירוויח ילך ויודה לעבודה זרה, ואסור לגרום לגוי שיזכיר שם עבודה זרה. ויש מפרשים, שכשירצה להקריב לעבודה זרה יהיו לו בהמות ברווח). ומכל מקום לכל הטעמים בעינן שיהיו אדוקים בעבודה זרה שזו הסיבה לאיסור. ומכיוון דבזמן הזה לא אדוקי כולי האי אין סברא לאיסור זה. אולם פשוט דגם בזמן הזה נחשבים כעובדי עבודה זרה לכל דיני התורה. וכן נראה דיש לומר כן, מהא דשאלו הראשונים דלעיל מדוע נותנים להם מעות ביום אידם והם נותנים זאת לכמרים שלהם, דזה ודאי צריך להיות אסור עיין שם בתירוץ. ואם נאמר דלא חשיב כעובדי עבודה זרה, מה סברה לחלק בין כמרים לשאר הגויים, אלא דכל הגויים נחשבים כעובדי עבודה זרה ורק בכמרים דאדוקים בע"ז שייכי כל הני טעמי דלעיל. וכן משמע מהרא"ש בעבודה זרה (פרק קמא סי' טו) דכתב וז"ל: "דהאידינא כיון דרגילים להקטיר לבונה לע"ז, הלכך אסור למכור לבונה לכמרים של עכו"ם. וכן אסור למכור שעווה לשאר עכו"ם דעושים מזה תקרובת לע"ז ועוברים על לפני עוור" כו' (ועיין עוד ב'דרכי תשובה' סי' קמו, ס"ק קיט, בעניין ביטול עבודה זרה של נוצרי בזמן הזה דכתב דכרינו לחלק בין דין יין נסך לדין ביטול. וכן עיי"ש סי' קלט, ס"ק ח).

ב. מגדר בתי תפילות הנוצרים כמשמשי עבודה זרה

לפי האמור לעיל, יש לבתי כנסיותיהם דין משמשי עבודה זרה ואסורים בהנאה, דהרי הם מכניסים לבית את פסלו של אותן האיש, וכן השתי וערב (שיש לו דין צלם כמובא ביורה דעה קמא, א, בהגהה — בשולחן ערוך לא מצוננו. וכן כדברי הנוצרי בכוזרי א, ד). וכן מכניסים לשם מזבח ומקטירים עליו לבונה (ולפי ספרי נוסעים כל זה היה קיים בכנסיה שהיתה במבנה שעל מערת המכפלה). ובית שיש בתוכו עבודה זרה מקבל דין דמשמשי דאמרינן במשנה עבודה זרה (טו, א): "הגיע לכיפה שמעמידים בה עבודת כוכבים אסור לבנות". ובגמרא אמרינן: "אמר רבי אלעזר אמר ר"י אם בנה

שכרו מותר". ופרכינן: "פשיטא משמשי עכו"ם הם, ומשמשי עכו"ם אינם אסורים עד שיעבדו" וכו'. ואם כן משמע, דבית שיש בתוכו עבודה זרה נחשב למשמשין כדין הכיפה. ולא בעינן שיבנה מתחילה לשם משמשיין אלא אפילו אם שמש כבית דירה והכניס לתוכו עבודה זרה בדרך קבע מקבל דינ משמשיין, ואם הכניס בדרך ארעי אינו נחשב למשמשיין ואסור רק מדרבנן בהיות העבודה זרה בפנים. ואין לו דינ דמחובר דתאמר דאינו נאסר (שהרי עבודה זרה במחובר אינה נאסרת כדילפינן בעבודה זרה דף מ"ה, ב), דתלוש ולבסוף חיברו הווי תלוש לעניין עבודה זרה. וכן אמרינן במשנה דף מ"ז, ב: "הכניס לתוכו ע"ז והוציאה הרי זה מותר". וברש"י במקום, דהכניס לפי שעה, ולכן אפילו ישראל שאינו יכול לבטל עבודה זרה, אם הוציאה הותר הבית. אבל אם הכניס בקבע נאסר בהנאה משום משמשיין, ובעינן הוצאה בדרך ביטול (יורה דעה קמ"ה, ג, בהגהה). ואף על פי דמשמשיין אסורין משיעבדו, ואילו כאן כשמכניס את העבודה זרה לבית אינו משתמש בגוף הבית לעבודה זרה ואם כן למה נאסר, דתינח אם העבודה זרה קדמה וסביבה בנה את הבית, הרי שהבניה מועילה גם לשימוש, וכמו בכלים שמשמשים בהם לעבודה זרה, אולם כאן אין הדבר כך. ואולי דהכנסה עצמה חשיבה כמעשה, או לפי שיטת הריטב"א (מובא במשנה דף מ"ז, ב, בעניין בית שסיידו וכיידו), דלאחר שתעבד העבודה זרה נאסר הבית מדין משמשיין. ואפשר דגם לדבריו אם הכניס עבודה זרה שנעבדה כבר, נאסר הבית מיד, או שגם במקרה זה ייאסר הבית רק לאחר העבודה בתוכו.

ואמנם דעת הראב"ד (מובא גם ברמב"ן ובמאירי), דבית ששימש כבית דירה שהכניס לתוכו עבודה זרה אינו מקבל דינ משמשיין, משום שלא נעשה בו מעשה בגופו בדרך כל המשמשיין, ומכיוון שכן אינו נאסר אלא אם כן נבנה מתחילה לכך, ואז נאסר מיד כדין תוספת עבודה זרה. וכך מעמיד את הרישא של המשנה (בדף מ"ז, ב), שאפילו אם בנאו להעמיד בתוכו עבודה זרה נאסר מיד, ואת הסיפא מעמיד שאם הכניס לתוכו עבודה זרה נאסר כאשר העבודה זרה בתוכו משום דמיחזי כבית עבודה זרה. ומכל מקום אינו נאסר משום משמשיין אפילו אם הכניסו בקבע. וכן משמע בדבריו בדף נ"ד, א, בשאלת הגמרא 'האי נעבד הוא האי דימוס בעלמא הוא'. אולם כבר הקשו על דבריו הראשונים דלעיל, שהרי משמשים נאסרים משיעבדו, ואם כן אפילו שבנאו מתחילה להעמיד בתוכו עבודה זרה ייאסר רק משיעבד. והאריכו עוד להקשות עליו. עיין שם.

ואם כן לפי זה בנידון דידן, כיוון שהכניסו לתוך המבנה שעל מערת המכפלה את העבודה זרה שלהם, נתנו לבית דינ משמשיין ואסור בהנאה. ואיסור ההנאה בבית הוא בין בקירות (בתומרים) ובשימוש בהם, ובין באיסור ההנאה מצילו, כדאמרינן (יורה דעה קמ"ב, ו): "צל בית אלילים תוכו ונגד פתחו תוך ד' אמות אסור". ולפי זה יש לומר, דאיסור ההנאה חל רק על חדר ציוני יצחק ורבקה (המקום המשמש כיום כמסגד). שלשם הוכנסו חפצי העבודה זרה. אולם חדר ציוני אברהם ושרה ששימש כניסה לכנסיה, לכל היותר יש לו גדר משמשיין למשמשיין, ובוה אין שום איסור הנאה. ואפילו לישראל מותר לבנותו, כדמוכח מהמשנה בדף ט"ז, א, דאת הטרקלין מותר

לגנות דהווי משמשי דמשמשי, ואת הכיפה אסור דהווי משמשי. וכן פסק הרמב"ם בהלכות עכו"ם ט, א (ועיין עוד בשו"ת 'חוט המשולש' בתשובות ר"א יצחק, סי' כט, בעניין זה). ואם כן לאחר שהוצאה העבודה זרה משם, ואפילו שלא בדרך ביטול, אין במקום זה אפילו משום מיאוס לגבוה ומותר להתפלל שם.

אולם אפשר לומר כאן דין ד'אני לא באתי בגבולה היא באה בגבולי' (עבודה זרה דף מד, ב), ואם כן מכיוון שהם באו בגבולינו והבית הרי שלנו הוא, אין בכוחם לאסור עלינו. וכך כתב במגן אברהם אורח חיים קנד, יז.

ג. אפשרות שהכניין נקנה על ידי הגויים בכיבוש מלחמה

כתב בפסקי הלכות לגאון ר' דוד מקרלין (חלק ב, דף לח, א): "מצינו ממונו של אדם יוצא מרשותו לרשות חבירו בעל כורחו על כמה דרכים. הדרך האחד והוא היותר גדול מכולם, הוא על ידי כיבוש מלחמה וזהו הקניין הגדול שהנרכש במלחמה נקנה להכובש. ואף קרקע שאינה נגזלת ולא מהני לה שום ייאוש לעניין שיקנה אותה הגזול, עם כל זה נקנית היא בכיבוש מלחמה. וזה מבואר בגיטין דף לח, א, אמר רב פפא עמוז ומואב טהרו בסיחון והרי קרקע שאינה נגזלת, ועם כל זה נקנית היא בכיבוש מלחמה, והראיה שהרי עמוז ומואב נטהרו בסיחון ואם לא היה בכיבוש מלחמה קניין גמור, לא היתה נטהרת בזה". וכן כתב בספר 'דבר אברהם' (חלק א, סי' י), דכיבוש מלחמה הינו קניין בפני עצמו ואינו צריך עוד קניין כלל. אלא דבא איכא פלוגתא בין הראשונים אם יש לנכרי דין כיבוש מישראל. והראשונים דסבירא להו דאין כיבוש לנכרי מישראל, מסבירים הא דאמרינן בגיטין דף לח, א: "אשכחן נכרי לנכרי, נכרי לישראל מנלן". ומתריצין, דכתיב וישוב ממנו שבי' — דהיינו משום יאוש בעלים ולא משום כיבוש מלחמה (ועיין בהרחבה בספר 'דבר אברהם' חלק א, סי' יא, בפלוגתת ראשונים זו, והעלה דאיכא ראשונים דסבירא להו דאף נכרי בנכרי ליכא דין כיבוש. וכן כתב בספר 'כרם ציון השלם אוצר השביעית' 'הרצב'י, עמ' מח—מט, דאיכא מחלוקת בין הרמב"ם לר"י מיגאש בעניין זה).

ואם כן לאותם הראשונים דסבירא להו דיש קניין בכיבוש לנכרי מישראל, הרי דבנידון דידן מכיוון שהגויים כבשו את ארץ ישראל, עברה הארץ לבעלותם על ידי כיבוש זה וכשהכניסו עבודה זרה לתוך הבניין שעל מערת המכפלה נחשב הדבר כמו שהכניסו לתוך בניין שלהם, ונאסר הבית על ידי זה. וכן נראה לי בהא דאמרינן בעבודה זרה דף נב, ב: "דמזבח ששקצוהו יזונים נגנו, ואמר רב פפא התם קרא אשכח ודרשוהו ובאו בה פריצים ותללוהו". וברש"י שם: "מכיוון שנכנסו עובדי כוכבים להיכל יצאו כליו לחולין, וכיוון דנפקי לחולין קנינהו בהפקירא והוה להו דידהו, וכשנשתמשו בהם לעבודת כוכבים נאסרו". ומדברי רש"י משמע, דזהו לא משום קניין כיבוש מלחמה, אלא דין מיוחד בכלי המקדש, דכיוון שחוללו ויצאו לחולין הוה להו הפקירא, ולכן יכלו הגויים לקנות זאת ולאסור את המזבח. אך זהו רק לשיטת רש"י דסבירא ליה דאין לנכרי קניין בכיבוש מישראל. אולם לשיטות הראשונים דסבירא להו דיש קניין כיבוש לנכרי מישראל, הרי הגויים קנו את הארץ וגם את המזבח על ידי כיבוש,

ואם כן לא צריכא להו לטעמו של רש"י. ואמנם יקשה לדבריהם דמפשט הגמרא משמע, דאפשרותם לאסור את המזבח הווי משום האי קרא 'ובאו בה פריצים וחללוה' ולא משום קניין כיבוש. ואכן עמד על זה בעה"מ על הרי"ף (ברי"ף דף כא, א) וכתב: "שאע"פ שגוי קונה בכבוש מישראל כדכתיב וישב ממנו שבי, אבל מגבוה לא קונה דכתיב לה' הארץ ומלואה".

וברמב"ם הלכות בית הבחירה ו, טז כתב לחלק, דקדושה ראשונה דיהושע שהיתה על ידי כיבוש — בטלה, ואילו קדושה שניה דעזרא שהיתה על ידי חזקה לא בטלה. והקשה ה'ספ משנה' שם, מאי אולמא חזקה דעזרא מכיבוש יהושע. והחת"ס (יורה דעה תשובה רלג) וה'תוספות יום טוב' (עדויות ת, ו) כתבו לתרץ, דנבוכדנצר וכורש כבשו על פי ה', והנביא קרא להם בגרון, ולכן היתה זו הוראת שעה ונתבטלה קדושת הארץ על ידי כיבוש העמים. אולם חזקה עזרא מכוחו של כורש מלך פרס באה, ומה שכבשו הגויים ממנו ומישראל, אף על גב דאלו ד חיות שראה דניאל, מכל מקום לא נשלחו על ידי הקב"ה, ולכן נשאר החזקה מכוחו של כורש בתוקפה. ואם קן לפי דבריהם, הרי כיבוש טיטוס לא קנה את הארץ והארץ נשארה ברשותנו. אולם דבריהם אינם ברורים, דמפשט דברי הרמב"ם משמע דהא דחזקה עזרא לא נתבטלה, הווי משום הטעם, דנעשה על ידי חזקה ולא על ידי כיבוש כבימי יהושע. ועוד, דאם הרמב"ם סובר דיש כיבוש לעכו"ם מישראל (כדברי הגרצ"פ ב'הר"צב"י לעיל), לא מצינו דכיבוש עכו"ם יקנה רק כאשר ייעשה על פי דבר ה', אלא דבכל מלחמה יש דין קניין בכיבוש. (ועיין ב'ארץ חמדה' עמ' פא, שהוסיף להקשות עליהם).

אלא דבפסקי הלכות לר"ד מקרליץ (הלכות אישות פרק ג), וכן ב'שאלת דוד' בקונטרס בענייני שביעית שלו כתב: "ונראה דמצאנו גדרי קדושת הארץ על דרכים האלו. האחד לענין דבר שצריך שיהיה הארץ שלו ואין שום ארץ נקראת של ישראל אלא א"י, שהקב"ה נתנה לאברהם למורשה לבניו עד העולם. ואף דמצאנו שגוי קונה קרקע בחזקה בכבוש מלחמה כאמרם בגיטין (דף לח, א) עמון ומואב טהרו בסיוון וכן עבד כנעני דישאל מקרא דוישב ממנו שבי, איכא למימר דגוי מישראל אינו קונה בחזקה בכבוש מלחמה אלא קנין פירות בארץ שנעשית שלו לפירותיו, אבל גוף הארץ לא נפקעה מחזקה דישאל. דדוקא גוי מגוי קונה גוף הארץ להפקיעה מחזקה בעליה הראשון לגמרי וכאמרם עמון ומואב טהרו בסיוון, הרי דהופקעה כל זכות עמון ומואב שהותר אח"כ לבנ"י לרשת אותה. אבל גוי מישראל לא אשכחנין כה"ג ואינו קונה מארצם שניתנה להם ירושה לאברהם בברית בין הבתרים אלא לקנין פירות, אבל גוף הארץ נקרא שלהם, ר"ל לכל דיני התורה שאינם נוהגים אלא בארצם. ותדע דהרי הגמ' בע"ז (דף נג, א) אמרה דהכנענים לא היו יכולים לאסור האשרות שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו. וכן בב"ב (דף קיט, א) דא"י מוחזקת היא להם מעת שנתן השי"ת הארץ לא"א ואינה יוצאת מרשותנו. ואין לומר דלאחר מכן כשכבשוה מהם בעוונותם נפקעה אף מלקרות ארצנו, דזה אין סברה, דהא אף בימי אברהם היה לגויים קנין פירות בארץ, וכאמרם (ר"ה דף יג, א) קצירכם ולא קציר גוים ובתוס' שם דמ"מ יש לו מה שזרע. ולכן ברור שכבוש ג"נ וטיטוס לא הפקיעו

את הארץ מישראל בכבושם, רק מה שזכו ישראל ע"י כבושם והיינו קנין הפירות, וקדושת הארץ לדברים שצריך בהם קידוש" וכו'.

ואם כן לפי דבריו יוצא חידוש נפלא, דיש עניין מיוחד בארץ ישראל שמרגע נתינתה לאברהם אבינו נחשבת כקניינינו ולא תצא מרשותנו עד עולם, ואפילו על ידי קניינים טובים ככיבוש מלחמה וקנייני קרקע אחרים. וכיבוש יהושע וחזקת עזרא גרמו לתוספת קדושה בארץ לדינים מסויימים, כתרומות ומעשרות וכיוצא בהן. ולכן המחלוקת בגיטין דף מז, א אם יש קניין לנכרי בארץ ישראל, היא רק לדין הפקעה מידי תרומות ומעשרות, דהחיוב בכך בא על ידי כיבוש ישראל, אולם הדיון שם אינו על בעלות ישראל על הארץ, וזאת לא יכול קניין נכרי להפקיע. וכך משמע מפשט הגמרא בעבודה זרה ובבבא בתרא, שארץ ישראל בחזקת עם ישראל מימי אברהם אבינו למרות שבזמנו היתה מלאה גויים, ומה עוד שנעזבה על ידי בני ישראל בגלות מצרים, והגויים ניהלו עליה מלחמות (וכל זה עוד לפני כיבוש יהושע).

וכן העירני הרב אביגדור בנצל שליט"א, דניתן להוכיח זאת מהא דהובא ברא"ש בבא מציעא פרק הזהב ס' ג: "... והאידיא נהיגי עלמא למכתב ונתתי לו ד' אמות קרקע בחצרי אע"ג דדיענין דלית ליה קרקע. ויש שנותנים טעם לדבר לפי שאין לך אדם שאין לו ד"א קרקע לקבורו שם, או בא"י". (ועיין עוד תוספות בבא בתרא דף מד, ב; שיטה מקובצת בבא מציעא דף מו, א). משמע לשיטה זו, שאף על פי שהארץ בזמנם (של הראשונים) היתה בידי הגויים, יש לכל אחד מישראל ארבע אמות בארץ שיכול להקנות אגבן. מוכח מזה, שכבוש הגויים לא הפקיע את הארץ מבעלות ישראל. והראשונים דלעיל הקשו על שיטה זו דמהגמרא בבבא בתרא ובבא מציעא משמע, דאפשר דלאדם לא תהיה קרקע. ואפשר דגם לדבריהם יש לכל אדם מישראל ארבע אמות בארץ, והא דלא מהני להקנות אגבן היינו משום דלהקנאה צריך קרקע מיוחדת, אבל להרשאת מלווה או פיקדון סומכין ארבע אמות שבארץ ישראל, דשם משום תקנתא לא צריכים לכתוב על מקום מיוחד (ועיין מה שכתב הר"ן על הרי"ף גיטין דף ב, ב בשם הר"י הלוי). ולפי זה הא דאיתא בבבא בתרא ובבא מציעא דלית ליה קרקע' היינו דלית ליה קרקע מסויימת, דהרי שם איירי בהקנאה. ולפי זה אפשר לומר, דהא דתירצו התוספות יום טוב וה'חחם סופר' בדברי הרמב"ם, היינו רק לעניין הפקעת הקדושה ולא בדין הבעלות. ואמנם ק"ק לדחוק זאת בדבריהם.

ולפי זה גם לראשונים הסוברים דיש כיבוש לגויים מישראל לא יודקקו לפירוש בעה"מ ויוכלו לפרש כרש"י בעבודה זרה דף נב, ב, במזבח ששיקצוהו יונים ואמרינן דאסרוהו משום 'ובאו בה פריצים וחללוה' ולא משום דקנהו בכיבוש מלחמה, דהרי המזבח נשאר בבעלות ישראל כמו כל הארץ. ואמנם מרש"י שם, שאומר 'יצאו כליו לחולין', משמע שדין 'ובאו בה פריצים וחללוה' נאמר רק לגבי כלי המקדש, אך לגבי בית המקדש לא נאמר והוא נשאר בקדושתו וברשותנו. וכן נראה דאם כן היה גם הוא נאסר מדין משמשים. ואפשר דהיינו משום דבקרקע לא אמרינן 'ובאו בה פריצים וחללוה', אבל למזבח יש דין תלוש כשאר כלי השרת. ואם למזבח יש דין תלוש, אפשר לומר דקנו בכיבוש מלחמה, ושוב צריכי לפירוש בעה"מ. ונראה דבהא פליגי רש"י ובעה"מ. דלרש"י

אף על גב דיש למזבח דין תלוש, מכל מקום הרי אין כיבוש לנכרי מישראל לדעתו, ולכן צריכה הגמרא לבא מדין 'ובאו בה פריצים וחללוה', ולדעת בעה"מ דיש כיבוש, צריך הוא להסביר דבגובה אין כיבוש לנכרי (ואולי יש לדחות זאת, דלעניין 'ובאו בה פריצים וחללוה' חשוב כתלוש, שהרי תלוש ולבסוף חברו הווי תלוש לעניין עבודה זרה, אבל לדין כיבוש מלחמה חשיב מחובר, ולכן לא יצא מרשותנו כמו הארץ עצמה, וצריכי לפירוש רש"י. וצריך עיון).

ו'בהרצ"ב' דהוכיח שהרמב"ם סובר דיש כיבוש לנכרי מישראל, היינו מהא דפסק הרמב"ם בתשובותיו סי' רט (הובא בשיטה מקובצת בבא מציעא דף כד, ב): "ספרים שנבזזו במצות המלך קנה ובטל דין הקדש, שהרי אפילו כלי המקדש כשנשללו בטלה קדושתן. אולם אם נבזזו שלא במצות המלך או גנבו לא קנה ונשאר בקדושתן". ולפי דברינו אין הוכחה, דדין 'ובאו בה פריצים וחללוה' לא הווי משום כיבוש מלחמה בין לרש"י ובין לבעה"מ, אלא דין בפני עצמו. ואם כן, גם המובא ברמב"ם לא הווי משום כיבוש אלא משום 'ובאו פריצים' — דהרי מדובר בספרי קדש. ולפי דברי הגרצ"פ, למה לו להוכיח מן הרמב"ם, הרי יכול להוכיח מדברי הגמרא, מהא דיכלו לאסור את המזבח. ואמנם הא תקשי, דמאי נפקא מינה לדין 'ובאו בה פריצים וחללוה' אם געשה על ידי מלך או לא. וזה אכן סיעתא לדבריו, דאפשר לדין כיבוש מלחמה אכן יש נפקא מינה בדבר. ואפשר לומר, דהרמב"ם חולק על רש"י ובעה"מ, וסובר דהגויים קנו את המזבח (דחשיב תלוש) מדין כיבוש מלחמה. וקא סלקא דעתיה, דאף על פי שקגוהו נשאר בקדושתו, כך שעדיין יש קשר בינו לבעליו הקודמים. ולכן חידש הפסוק 'ובאו בה פריצים וחללוה', שקדושתו בטלה עם הכיבוש והפך שלהם לגמרי ולכן יכלו לאסורו. והכי נמי בספרים, כיוון שקגו אותם בכיבוש, בטלה קדושתם ונהיו של הנכרים לגמרי. ואם היו נשארים בקדושתם היה הקונה מהגויים צריך להחזירם לבעליהם הקודמים, דהקדושה שנתרה קישרה מבחינה ממונית בין הספרים לבעליהם. וכן מדודק מלשונו דכתב 'וגם כלי המקדש כשנשללו בטלה קדושתם', דהיינו שקודם נשללו ונקנו בכבוש מלחמה ועל ידי זה גם בטלה קדושתם.

ומכל מקום לעניננו, הגויים לא קנו את הארץ בכיבוש והבניין שעל מערת המכפלה נשאר ברשותנו דהווי מחובר וקרקע, ולכן אין הם יכולים לאסור עלינו.

ד. אם יש לאסור מטעם שאדם אוסר דבר שאינו שלו על ידי מעשה

איתא בחולין דף מ, א פלוגתא אם אדם אוסר דבר שאינו שלו על ידי מעשה, והלכתא כאמוראי דסבירא להו דבישראל אמרינן דלצעורי קא מכווין ולכן אינו אוסר, אבל בנכרי אמרינן דאדם אוסר דבר שאינו שלו על ידי מעשה (רמב"ם הלכות שחיטה ב, כא; טור שולחן ערוך יורה דעה קמה, ה. ואף דמהרמב"ם הלכות עבודה זרה ה, א, משמע דאינו אוסר, וכן הבינו בדבריו הריטב"א בעבודה זרה דף נד, וכן פירשם ה'אור-שמח', מכל מקום נושאי כליו שם סבירא להו דעיקר כרמב"ם בהלכות שחיטה). ולפי זה גם במערת המכפלה כיוון דעשו שינוי בגוף הבית כאשר הפכוהו לבית עבודה זרה, אפשר ששייך דין זה, ואסרוהו כשהכניסו לתוכו עבודה זרה. והא דבעינן שיהא

מעשה שינוי בגוף הדבר, כמעשה שינוי כל דהו סגי (ועיין תוספות עבודה זרה דף נד, א ד"ה 'היתה'), וכדאמרינן דאפילו שחט בה סימן אחד אסרה. ובנידון דידן בוודאי שהיה מעשה שינוי כל דהו בבית.

אלא שיש לברר אימתי מקבל הבית דין משמשין. וכתבנו לעיל דרש"י ועוד ראשונים (ר"ן, ריטב"א, רשב"א ועוד) סבירא להו דאם הכניס עבודה זרה לבית לפי שעה, אין על הבית דין משמשין ונאסר רק מדרבנן, ולכן יכול אפילו ישראל (שאינו יכול לבטל עבודה זרה) להוציא את העבודה זרה ויפקע האיסור מן הבית. ודין משמשין חל רק כאשר מכניס עבודה זרה בדרך קבע ומקצה את הבית לשימוש זה (יורה דעה קמה, ג בהגהתה). ודברים אלו צריכים עיון, דמהיכי תיתי לן לחלק בין הכנסה לפי שעה להכנסה לעולם. והרי גראים הדברים שכאשר משתמש בדבר כלשהו לעבודה זרה מקבל דין משמשין ונאסר בהנאה, ואפילו אם משתמש בו לפי שעה.

והנה בסנהדרין דף מז, ב פליגי אביי ורבא, דלאביי הזמנה מילתא היא ולרבא לאו מילתא היא. ומחלוקתם בחפץ שהזמינוהו לתשימש האוסרו בהנאה או המתפישו קדושה, אם נאסר החפץ בהנאה או נתפסה בו קדושה משעת ההזמנה או רק משעת השימוש בו. וכדף מח, ב שם הביאה הגמרא הוכחה לכך מהברייתא דאם בנו קבר לשם חי מותר בהנאה, ואם הוסיפו עליו נדבך אבנים לשם מת נאסר בהנאה. וקשיא לרבא דמשמע דמשעת בגיין הנדבך נאסר הקבר. ותירצה שם, שהברייתא בשהכניסו מת לתוכו. ואף על פי שהוציאוהו לאחר מכן נשאר הקבר באיסורו כיוון שנבנה לשם מת (דרבא כרב חסדא סבירא ליה דבעינן הזמנה ושימוש על מנת לאסור). וסיימה הגמרא דמכל מקום אם היה מכיר את נדבך האבנים שנבנה לשם המת וחילצו מתוך הקבר הותר הקבר בהנאה, ורק הנדבך נאסר.

ובסוגיה זו נחלקו הרמב"ן והר"ן. דהרמב"ן סבירא ליה הזמנה על ידי דיבור חשובה הזמנה, והגמרא העוסקת בהזמנה על ידי מעשה (בניית הנדבך) איירי שהכניסו על דעת לפנותו, ומכיוון שהוזמן על ידי מעשה נאסר אף בכך. והר"ן סובר, שרק הזמנה על ידי מעשה חשובה הזמנה, והכנסה על דעת לפנותו לא חשובה הכנסה כלל, והותר בהוצאת המת מתוכו.

ומכל מקום לדעת שניהם אם לא הזמין את הקבר לשם מת ובשעה שהניחו בתוכו היתה דעתו שיישאר שם עולמית, נאסר אף לאחר שפינוהו, לרמב"ן משום שהזמנה בדיבור אוסרת, ולר"ן מטעם דגם זה חשוב מעשה, שההנחה היא מן המעשה. ולפי זה אפשר להסביר בבית שהכניסו לתוכו עבודה זרה, מאי נפקא מינה אם הכניסו לפי שעה או שהכניסו לעולם. דהרי דין קבר גלמד מדין עבודה זרה דאמרינן התם דף מז, ב דהוקשה עבודה זרה לקבר מהפסוק וישלך את עפרה על קבר בני העם. ולכן גם בית שיש בתוכו עבודה זרה זקוק להזמנה ושימוש כדי שייאסר כדין קבר וסודר. ולכן אם הכניס עבודה זרה לפי שעה לא נאסר הבית ואיסורו רק מדרבנן. אולם אם הכניסו דרך קבע הוזה ליה כאומניה וצר ביה הבית מקבל דין משמשין ונאסר בהנאה (וכמו כן עיין באורח חיים סי' מב, ג בביאור הגר"א ד"ה 'לעולם דמשווה בין סודר לבית שיש בתוכו ע"ז').

ובהא נראה לי להסביר את דברי הירושלמי בעבודה זרה פ"ג ה"ז, במשנה דג' בתים דאמרינן התם בגמרא: "רב אילא בשם ר' אלעזר אומר, והוא שהכניס לתוכו ע"ז". ואקשינן: "על דעתיה דר' אלעזר שני בתים הן והתנינן שלושה בתים, אלא כאן לשעה כאן לשהות". ולפי דברינו אפשר להסביר זאת, דהרישא עוסקת בבית שבנאו מתחילה להכניס לתוכו עבודה זרה, ולכן גם אם הכניסו לפי שעה נאסר ומקבל דין משמשין כדין דימוס שהוסיף לשם מת דנאסר אם הכניסו על דעת לפנות (טור שולחן ערוך יורה דעה שסד, א, כרמב"ן). ובסיפא עוסקים בבית ששימש כבית דירה ויקבל דין משמשין רק אם יוכנס על דרך קבע. וגם את המציעתא אפשר להעמיד בהכניסו לפי שעה, והסיוד והכיווד היו לשם עבודה זרה, שזה ממש כדין דימוס שהוסיף לשם מת דנאסר הבית עד שיוציא את הסיוד והכיווד. אלא דמקושיית הגמרא משמע דארישא קאי. ואמנם נראה לי דהראב"ד פליג על הרמב"ן והר"ן, דבדין בית שהכניס בו עבודה זרה כתב: "דלא נאסר הבית כיון דלא עשה מעשה, ובהזמנה לחודה לא מיתסרא דהאומר בית זה לע"ז לא אמר כלום. והכנסת ע"ז לתוכו לאו מעשה היא דלא עביד בגופייהו". ומשמע מדבריו, דסובר דבעינן הזמנת מעשה בגוף הדבר עצמו, ואפילו אם הכניס בדרך קבע אינו נאסר.

ובסברת הדבר דמאי שאני לן בית דבעינן בו הזמנה ותשמיש משאר תשמישי עבודה זרה, כבר עמד על זה הי"ד רמ"ה בסנהדרין דף מח, א, דכתב שם דהא דמשמשי עבודה זרה לא בעינן הזמנה הני מילי בתלוש, אבל במחובר בעינן. לכן גם בקבר שהינו מתשמישי מת בעינן הזמנה, דהווי מחובר. ואפשר לומר עוד בזה דמרש"י (בסנהדרין שם ד"ה 'ה"ג ל"ל, וד"ה 'אומיניה'), משמע דבית שאני לן משאר משמשי משום דלא משתמשים בו בגופו, ואם תהיה רק הכנסה לבד הווי ליה אקראי בעלמא, ורק כאשר יש גם הזמנה והכנסה הווי דרך קבע ואסור. וב'מגן אברהם' (אורח חיים מב, ד) כתב בדין סודר דאזמניה, דפשוט דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו כמו שכתב ביורה דעה סי' שמט. וכתב על זה ב'ערוך השולחן' אות י, דאם הניח תפילין בסודר שהזמין חברו אינו אוסר כיוון דאינו שלו, וכל שכן אם הזמין סודר שאינו שלו דלא נחשב הזמנה ואינו נאסר. והדברים צריכים עיון, דתינת בהזמנה על ידי דיבור אינו נאסר, אך בהזמנה על ידי מעשה ייאסר מטעם אדם אוסר את שאינו שלו על ידי מעשה. (ועיין ב'ערוך השולחן' אות ו במחלוקת אי בעינא הזמנה על ידי מעשה או אף על ידי דיבור. וכן בספר 'סנהדרין גדולה' בפירוש הריא"ז בהערה 393. וכבר כתבנו לעיל דאיכא בהא פלוגתא בין הר"ן והרמב"ן). ולכן נראה לי דבעינן דהאיסור יחול בשעת המעשה, ואם כן מעשה ההזמנה אינו אוסר, כיוון דהזמנה לאו מילתא היא, ובשעה שמניח את התפילין אין כאן מעשה ולכן אינו נאסר (ולפי זה לאביי יוכל לאסור סודר שאינו שלו על ידי מעשה, וכן לרבא בגוף הקדושה ויאסר על ידי הזמנה של אדם אחר). אולם צריך עיון, דהדין ביורה דעה סי' שמט, דאינו אוסר דבר שאינו שלו, איירי בהיו אביו ואמו מזרקין עליו כלים ואם נגעו במיטת המת נאסרו מדרבנן דמיחלפי בתכריכי המת, ובעינן נמי דיוזקם על מנת שיקברו עמו. ולמה אינם יכולים לאסור כלים של אחרים, שהרי האיסור חל בשעת ההנחה על המת כדכתבנו לעיל בקבר שייחדו לכך בשעת

הנחת המת בתוכו (ועיין פירוש הרי"ז), והנחתו על המת נחשבת כמשתמש בכלים, וכמו כלים דאחו (דף גז, ב) דנאסרו משעה ששימשו בהם לעבודה זרה. ואפשר שיש לומר שבכלים דאחו שימשו בגופם שקטרו בהם לעבודה זרה, אבל בהלכה זו רק הונחו הכלים על מיטת המת ולא חשיב שימוש לאסור, ומה שממשמש בהם לא חשוב מעשה לאיסור. ועוד אפשר לומר, דהאיסור בכלים הנזרקים למיטת המת הווי מדרבנן, וכלים דאחו דנאסרו לשיטת תוספות (עבודה זרה דף נב, ב ד"ה 'ברוד'), היינו מדרבנן משום דלא עשו שינוי בכלי, ולכן דרבנן בדרבנן לא אמרינן. היוצא מזה גבי הנידון דידן, דהם עשו שינוי מעשה בבית לשם הזמנה, אלא דהאיסור היה צריך לחול בשעה שהניחו את העבודה זרה בבית ואז ליכא מעשה, ולכן לא שייך לומר כאן אדם אוסר דבר שאינו שלו על ידי מעשה.

והא דהאיסור צריך לחול בשעת המעשה מצינו בעניין אחר. בסנהדרין (דף מז, ב) אמרינן: "בקבריה דרב דהוו שקלו מיניה עפרא לאישתא בת יומא. אתו אמרו ליה לשמואל, אמר להו יאות עבדין, קרקע עולם הוא וקרקע עולם אינה נאסרת. וילפינן מע"ז דקבר איתקיש לע"ז דכתיב וישלך את עפרה על קבר בני העם, וע"ז לא מיתסרא במחובר כדכתיב על ההרים אלוהיהם" וכו'. והקשה הריטב"א (עבודה זרה דף גז, ב), דהרי בעבודה זרה אף על פי שהמשתחוה לקרקע עולם לא אסרת, חפר בה בורות שיחין ומערות אסרה, ואם כן גם בקבר דחפר בקרקע ייאסר. ועל קושייתו עמדו רבים ('חתם סופר') בחידושיהו לחולין דף מ, א; 'אבני נזר', סי' ט"ז; 'שו"ת מהרי"א ענין סי' לז, וב'סנהדרין קטנה' דף מז, ב ועוד אחרונים). ותירצו דתינת בעבודה זרה כיוון דחופר לשם עבודה זרה דהיינו שתיעבד, כריטב"א, או שחופר בדרך עבודתה כמו משבר לפנייה מקל ('צפנת-פענח' על הרמב"ם עבודה זרה ה, ג, וכן במהרי"א ענין סי' לז), ולכן נאסר מיד כדין עבודה זרה דנאסרת משעשאה. אבל בקבר מעשה החפירה הינו הזמנה שיניח בתוכו את המת, ולכן אינו אוסר דהזמנה לאו מילתא היא, ובשעה שמניח המת בתוכו ליכא מעשה ונחשב כקרקע עולם ולכן אינו נאסר (ותירוץ זה קצת קשה, דאם כן לפי אב"י היה צריך להיאסר קבר בקרקע דהזמנה מילתא היא ולמה לא היקשתה עליו הגמרא מכך, ועיין במהרי"א ענין דתירץ זאת). ואף דמצינו בתוספות (עבודה זרה דף מז, ב ד"ה 'ה"ג'), דמדוקדק מדבריהם דכדי שאשרה תיחשב כמשמשין בעינן שיטעו אותה מתחילה לשם כך והיא תיאסר כאשר יכניס את הפסל מתחתיה. ומשמע דלא בעינן שהמעשה והאיסור יהיו כאחד, ואם כן גם בקרקע שחפרה לשם קבר או למשמש עבודה זרה תיחשב כתלושה ותיאסר על ידי הכנסת המת או העבודה זרה לאחר מכן (עיין ב'חזון איש' סי' ס, אות יב, והקשה על זה מסנהדרין ותירץ שם). ומכל מקום נראה לומר, דבאשרה שנטעה מתחילה לשם משמשין, כיוון שעיקר יצירתה היתה לשם כך, מועיל שתיחשב כתפיסת ידי אדם שייאסר על ידי הכנסת העבודה זרה. אולם בקרקע המעשה הינו בעפר המוצא ולא בקרקע הנשארת במחובר, ולכן חפירה לשם משמשין לא תועיל להחשיב את הקרקע הנשארת כתפיסת ידי אדם, מה שאין כן בחפירה לשם עבודה זרה דנאסרת מיד. ומכל מקום נראה דצריך עיון בעניין, דבעינן שהאיסור יחול בשעת המעשה.

דבדיו דחפר בקרקע עולם בורות שיחין ומערות לעבודה זרה — דנאסרת בכך, מצינו פלוגתא בראשונים אי בעינן שישתחוהו לאחר מכן. דלדעת רבינו יונה (מובא בריטב"א דף מו, ב), הראב"ד, הריטב"א, הרשב"א והטור בעינן שישתחוהו לאחר מכן, והחפירה לשם עבודה זרה אינה אוסרת. ולדעת הרמב"ם כפירוש ה'בית יוסף' (בס"י קמה. ועיין שם ב'בית חדש', דחולק עליו בהסבר דברי הרמב"ם) והשולחן ערוך (קמה, ז. ועיין שם בש"ך סק"י, דהשולחן ערוך אויל לפי דבריו ב'בית יוסף' בהסבר דברי הרמב"ם) נאסר על ידי החפירה בלבד. ואם כן הרי דהחפירה היא כדי שהקרקע תשמש כעבודה זרה, ולפי הרמב"ם נאסרת מיד כדיון עבודה זרה של נכרי דמשפסלו נעשה לו כאלוה, ולדעת שאר הראשונים החפירה לשם עבודה זרה אינה אוסרת ובעינן שישתחוהו לאחר מכן. ואם כן, הרי שהתירוץ שתירצנו ליישב את הקושיה מה בין עבודה זרה לקבר קיים רק לשיטת הרמב"ם, אבל לשיטת שאר הראשונים משמע דלא בעינן שהמעשה יחיל את האיסור, ואם כן תחזור הקושיה למקומה, ומתוך זה גם ביחס לנידון דידן. (ועיין במהר"ם ש"ק תשובה צד שהקשה כך ובמה שתירץ).

אלא דמצינו בריטב"א (עבודה זרה דף גג, ב ד"ה 'מכדי ירושה'), דכתב בשם הרמב"ן, דהאוסר דבר שאינו שלו על ידי מעשה בעינן שיעשה את המעשה לשם עבודה זרה, וגם שיהיה מעשה ניכר בשינוי שאינו חוזר לבריתו דדמי כמאן דקני ליה בשנוי, דומיא דגזלן. והקשה על זה ב'חתם סופר' (בחי'דושי' לחולין דף מ, א) דהרי שינוי בלא הגבהה אינו קונה בשום קניין בעלמא ואף לא לעניין אחריות, אלא נתחשב מוזיק בלבד. ועוד, דאם על ידי שינוי שאינו חוזר לבריתו קונה, לשם מה בעינן כוונה לשם עבודה זרה, הרי קנאו על ידי שינוי ומה מוסיפה הכוונה לעבודה זרה. ותירץ, דוודאי שינוי דהיוק בלא הגבהה אינו קונה, אלא דהכא איסור עובד עבודה זרה מצטרף לשינוי מעשה שיעשה כשלו. ומשמע דהשינוי והכוונה הרעה מועילות לעשות שאינו שלו כשלו לעניין שיוכל לאסור. והסביר על ידי כך גם את דברי רש"י (חולין דף מ, א, ד"ה 'הרביצה') דכתב בדברי ר"ה דלא מיבעיא עומדת דכשהגביהה והרביצה קנאה בהגבהה ונעשית שלו, אלא אף על גב דרבוצה ולא קנאה אסר לה במעשה. והקשו על זה תוספות, דהרי הגביהה בלבד אינו קונה לעניין שתיחשב כשלו. והסביר הר"ן את דברי רש"י, דלא למקני קניין גמור נתכוון רש"י, אלא דה"א כיוון שעל כל פנים קנאה לעניין קבלת אחריות על ידי ההגבהה, משום הכי יועילו מעשיו לצירוף לאוסרו, קא משמע לן, דאפילו בלא צירוף קניין אחריות נמי אוסרו. והסביר ה'חתם סופר' את דברי הר"ן, דה"א דווקא על ידי הגבהה והרביצה (דהווי יותר משינוי), מצרפין כוונת עבודה זרה שלו להיעשות כשלו, אבל בשינוי לחוד לא, קא משמע לן ר"ה, דאפילו הכי שינוי עם כוונת עבודה זרה מועיל לאסור. וכן בדברי הריטב"א (דף גג, ב), דכתב בדיון דחפר בה בורות דבעינן שהחפירה תהא לשם עבודה זרה כדי שהקרקע הנשארת מחוברת תחשב כתלושה, (ועיין שם בדבריו). ומשמע נמי דהמעשה בצירוף כוונה רעה לשם עבודה זרה מחשיב את הקרקע כתלושה (דהרי במציאות היא נשארת במחובר) ותיאסר לאחר מכן כאשר ישתחוהו לה. ואם כן אפשר לומר, דתינת כאשר מצורפת למעשה כוונה לשם עבודה זרה מועיל להחשיב דבר שאינו

שלו כשלו ומחוברת כתלושה, אבל כאשר מצורפת כוונה שהדבר יהא משמשי אין זה מועיל לכך. ואפשר לומר בסברת הדבר דמעשה לשם עבודה זרה חשוב מעשה עם כוונה רעה, שהרי בשלו אוסר מיד, ואילו מעשה לשם משמשי אינו חשוב כמעשה עם כוונה רעה, שהרי גם בשלו אינו אוסר דמשמשי נאסרים משיעבדו. ולפי זה אפשר לתרץ את קושיות הריטב"א דקבר אינו נאסר, שהרי נחשב למשמשי מת ולכן הפירתו אינה מועילה להחשיב הקרקע כתלושה, וכשמכניס המת לתוכו, הקרקע בחיבורה ואינה נאסרת. מה שאין כן בעבודה זרה שפעולת החפירה היא לעבודה זרה, והווי תלושה ולכן נאסרת. ולפי זה, אם חפר בקרקע על מנת להכניס בתוכה עבודה זרה, גם כן אינה נאסרת. ולכן גם בנידון דידן המעשה שעשו היה בכוונה למשמשי, ולא הועיל שייחשב כשלהם ולא נאסר.

ואמנם צריך עיון בדברי הריטב"א בעבודה זרה דף גד, א, בענין 'האי בימוס בעלמא הוא דשווייה', דמשמע דבהמה שאינה שלו נאסרת מדין משמשי על ידי ניסוכו. ואמנם כתב בענין זה הראב"ד, דמשמשי אינם נאסרים אלא אם כן נעשו מתחילה לכך (ועיין בדבריו במשנה דג' בתים דף מז, ב), ולכן בבהמה שנסך לה בין קרניה אינה נאסרת להדיט אלא לגבוה, וכן בכלים דאחו דנאסרו רק לגבוה. אולם הקשו כבר על דבריו הראשונים (הרמב"ן והריטב"א), דאין נפקא מינה בין משמשי לעבודה זרה עצמה, באיסור שאינו שלו על ידי מעשה. אלא דמכל מקום נראה, שיש להבדיל בין משמשי משתמש בגופם לעבודה זרה שנאסרים מדין עבודה אף על פי שאינו עושה שינוי בגופם (כמו כלים דאחו, מזבח ששקצוהו יונים ובהמה שניסך לה יין בין קרניה), לבין משמשי שהשימוש לא בגופם והמעשה גועד להזמנה ומדין עשיה ולא מועיל בשאינו שלו (וכבר מצינו נפקא מינה בין שני סוגי משמשי אלו, דבבית בעינן הזמנה ותשמיש ושאר משמשי נאסרין משעבדו בהם). אלא דהריטב"א שם כתב, דבהמה שנאסרה בעינן שיחקוק בין קרניה כדי שייחשב כמעשה בגופה. ולפי זה צריך עיון על תירוצו, דמשמע דהחקיקה לשם משמשי משווי את הבהמה כשלו ותיאסר לאחר מכן על ידי מעשה הניסוך. ואמנם דבריו הינם דעת יחיד ואין כן דעת שאר הראשונים. ולדבריו בכלים דאחו ובמזבח ששיקצוהו יונים צריך לומר שעשו שם מעשה שינוי בכלים ובמזבח, וזה תמוה, ומכל מקום אפשר להסבירו על פי המהרי"א ענין (סי' לו) בקושיה מה בין עבודה זרה לקבר, דתירץ בדעת אביו, דרק הזמנה שישתמשו בגופה נחשבת כהזמנה האוסרת (וכהא דהאורג בגד למת), אולם בהזמנה דקבר כשמניח את המת בתוכו אינו משתמש בגוף ההזמנה, ולכן אינה אוסרת. ולפי זה גם לריטב"א מעשה חקיקה שינסכו לאחר מכן בגופה נחשב ככוונה רעה, שמועילה להחשיב את הבהמה כשלו. אולם מעשה בבית בנידון דידן אינו מועיל שייחשב כשלו, דהרי לאחר מכן כשהכניסו את העבודה זרה לבית אינו משתמש בגופה.

ונראה דיש לדון בעיקר העניין אם בניית ההוספות נחשבת למעשה בבנין עצמו. הר"ן והרמב"ן (מובא בחידושי הר"ן לסנהדרין דף מז, ב) כתבו, שבניית הדימוס אינה נחשבת כמעשה לעניין הקבר עצמו, ולכן אין לו הזמנת מעשה. ואינו נאסר — לרמב"ן דהכניסו על דעת לפנותו, וצריכי להזמנת מעשה כדי שייאסר, ולר"ן דהכניסו בסתם

והווי צר ביה ולא אומניה. ואם כן גם בנידון דיין בניית ההוספות אינה חשובה הזמנת מעשה לבניין עצמו, ואין כלל סברה שייאסר כשהכניסו העבודה זרה לתוכו דהווי צר ביה ולא אומניה. ובוודאי כשהכניסו את העבודה זרה לא היתה דעתם להקצותו עולמית, דנאסר בכך לשיטת הר"ן, דבסתמא הכניסוהו. וגם לרמב"ן דהכנסה בסתם אוסרת — דבוודאי איכא הזמנה בדיבור דמהני והווי ליה אומניה וצר ביה — מכל מקום אין לדון דנאסר מהא דאדם אוסר דבר שאינו שלו על ידי מעשה, דהרי בנייתם לא חשובה כמעשה בבית. אלא דמצינו פלוגתא בראשונים בהא דאמרינן (עבודה זרה דף מז, ב) 'סיידו וכיידו לע"ז וחיידש, נוטל מה שחיידש ומותר הבית'. והתוספות ד"ה 'גדעו' סברי, דאם נתכוון שכל הבית ישמש כעבודה זרה נאסר כל הבית, כיוון דעשה מעשה בגוף, ודומיא דחפר בה בורות שיחין ומערות שנאסר גם שאר הקרקע לפי שעשה בה מעשה. והריטב"א, הרשב"א והרא"ש דאזיל בשיטתייהו (עיין בטור קמה) סברי, דאף אם התכוון לעיקר הבית לא נאסר כי אם הסיוד והכיוד, והא דנאסרה קרקע עולם כשחפר בה בורות, היינו דהשתחויה לקרקע לאחר מכן. ודברי הראשונים דלא סברי כתוספת צריכים בירור, דמה הקשר בין דין סיוד וכיוד לדין חפר בה בורות וכו', דהרי הא דסבירא להו דבחפר בה בעינן שישתחויה לאחר מכן, היינו משום דאין כוח ביד המעשה אלא למחשבי לקרקע, כתלוש. וכן מבואר בדברי הריטב"א (דף נד, ב) דכתב: "והא דאמרינן דאם חפר בה וכו' דאסרה, ארישא קאי לומר שאסרה בהשתחויה כשחזר והשתחויה. דהשתא חשיב כמשתחויה לדבר תלוש דאסור אפילו להדיוט, אבל אם לא חזר והשתחויה, לא. והא ודאי לא מתסרו משום חפירה שחפר לשם ע"ז, ואפילו למ"ד ע"ג אסורה מיד ה"מ בתלוש (וברשב"א ובראב"ד הוסיפו 'ובשלו') אבל זו שהיתה מחוברת וחפירה זו עשאה תלוש להיות ראוי, לא מיתסרא עד שתיעבד לדברי הכל". ואילו הא דבסייד וכייד אינו נאסר כולו על ידי כך, היינו משום דלא עביד מעשה בגוף הבית. וכדברי הרשב"א: "וסיוד וכיוד דבית ואבן לא הוי מעשה לאסור הבית והאבן כזקיפת לבנה (דנאסרת מיד כדין עשיית פסל) דהתם עשה מעשה בגוף הע"ז דזקיפתה היינו עשייתה, אבל בסיוד וכיוד לא עשה מעשה בגוף הבית והאבן ולא הזיון ממקומו, הלכך לא נאסר כ"א הסיוד והכיוד". ואם כן הטעם דלא נאסר על ידי סיוד וכיוד לא קיים בחפר בה, דהתם אכן חשיב מעשה בגופה, אלא משום דהווי בקרקע אינה נאסרת, והטעם שאינו אוסר בקרקע אינו קיים בסיוד וכיוד. וכן קשר ה'בית יוסף' (סי' קמה) בין שני הדינים, דכתב דלתוספות דנאסר הבית על ידי סיוד וכיוד אם כיוון לעיקרו, נאסרת גם קרקע עולם על ידי חפירה בלבד ולא בעינן שישתחויה. ולשאר הראשונים דנאסר רק הסיוד והכיוד, נאסרת קרקע עולם לאחר שישתחויה. וצריך בירור, דמאי תליא האי בהאי, דלכל דין טעמו שלו (ועיין ביחזון איש' יורה דעה ס, ד, דהקשה כך, ותירץ באופן לא ברור).

והנראה לומר בזה, דאכן הדברים קשורים זה בזה, דתוספות סברי דמעשה שינוי בגוף הבית מועיל להחשיבו כעשוי מתחילתו לעבודה זרה, ונאסר מיד עם עשייתו כדין 'משפסלו נעשה לו כאלוה'. וכן ראייתם מחפר בה, דשם עשה מעשה שינוי בגוף הקרקע ובכך הועיל גם ששאר הקרקע המחוברת תחשב כתלושה, וגם החיל את האיסור מיד,

דהרי הם קפדי שהמעשה והאיסור יבואו כאחד. ומוכח משם, דכיוון שעשה מעשה שינוי בגוף הקרקע נחשב כעשה את כולה מתחילתה לעבודה זרה, ולכן נאסרת מיד. ואילו שאר הראשונים סברי, דמעשה שינוי בגוף הבית אינו חשוב כנעשה מעיקרו לעבודה זרה, ומועיל רק לשינוי עצמו, ולכן רק הסיוד והכיווד נאסרים ושאר הבית מותר, אף על פי שהתכוון שכל הבית ישמש לעבודה זרה. וכן הדין בחפר בה בורות וכו', דגם שם מעשה השינוי בגוף הקרקע, אין בכוחו להחשיב את הקרקע כולה כנעשית מתחילתה לעבודה זרה, ומועיל רק למחשבי כתלושה או בדבר שאינו שלו למחשבי כשלו. דמעשה שינוי בגוף הדבר אינו כדיון 'משפסלו', והקרקע תיאסר כשישתחוה לה, דלא קפדי שהמעשה והאיסור יבואו כאחד. וכן מבואר בדברי הריטב"א בדין סיוד וכיווד דכתב ד'י לע"ג שתאסור בעשיה מה שנעשה לע"ג. ולכן הסיוד והכיווד שנעשו לעבודה זרה נאסרים מיד מדין עשיה, מה שאין כן שאר הבית שלא נעשה לכך. וכן הא דכתב הרשב"א דבסיוד וכיווד לא עשה מעשה בגוף הבית, היינו דלא בגאו מעיקרו לעבודה זרה, אלא רק שינה בגופו. ואם כן מחלוקת תוספות ושאר ראשונים היא בתרתי: א. בגדר מעשה שינוי בגוף הדבר; ב. בהא דבעינן דהמעשה והאיסור יבואו כאחד. ומכל מקום הדבר ברור, דגם לשאר ראשונים סיוד וכיווד הווי שינוי בגופו של בית (וברור שכן הוא מדין אבן שסיידה וכיידה, ומפשט הגמרא בדין דימוס. וכן עיין בטור סי' קמה וביבית חדש במקום, דכתבו באבן שסיידה וכיידה 'ואפילו בגופה של אבן, ומכל מקום לא מיחשיב כאבן שחצבה מתחילתה לעבודה זרה דנאסרת מיד). ולפי זה קשיא מאי נפקא מינה בין הסיוד והכיווד דנחשבים למעשה בגוף הבית, לבניית הדימוס דלא חשיבא כמעשה בקבר. וייתכן לומר דבניית הדימוס אכן חשיבא כמעשה שינוי בגוף הקבר כסיוד וכיווד, אלא דמכל מקום אינה מועילה להיחשב כהזמנת מעשה לגבי הקבר. דהזמנת מעשה היינו שעושה את הדבר מעיקרו לכך. וכמו בעבודה זרה דהזמנה אוסרת בה, היינו כשעושה אותה מעיקרה לעבודה זרה. ולכן הזמנת מעשה נחשבת כשעושה מעשה שאוסר בעבודה זרה, אבל מעשה שינוי דבעבודה זרה אינו אוסר עם עשייתה, לא חשיב כהזמנת מעשה. והרמב"ן והר"ן סוברים כשאר הראשונים, שסיוד וכיווד אינם מועילים להחשיב הבית כנעשה מתחילתו לכך, ואינו נאסר משעת עשיה. והכי נמי אין בניית הדימוס חשובה הזמנת מעשה לקבר עצמו. ולפי זה יש לומר בנידון דידן, דבניית ההוספות אינה מועילה להיחשב הזמנת מעשה לבניין עצמו. ומכל מקום חשיבה מעשה לאסור את שאינו שלו, דהרי זהו גם כמעשה כל דהוא. ולשיטת הר"ן דהזמנה בדיבור לא מהני, אין כאן הזמנה, דהכניסו בסתם ולא אסרוהו. ואילו לרמב"ן דהכנסה בסתם מהני לאסור גם כשלא הוזמן מעיקרו, צריכים אנחנו לתירוצים דלעיל, דלא שייך פה דאדם אוסר דבר שאינו שלו על ידי מעשה.

וכל דברינו לשיטת שאר הראשונים, אולם לתוספות ולרמב"ם קשיא, מאי שנא סיוד וכיווד דחשובים מעשה בבית ואוסרים מיד, מבניית הדימוס דאינה חשובה מעשה בקבר. (ותוספות שכתבו בסנהדרין דף מת, א ד"ה 'נתנו', דהזמנה בדיבור בעלמא לא מהני אלא אם כן נוטלו ואומר זה יהיה למת, בוודאי סברי דכל שכן אם הזמין במעשה דמהני, וקשיא מדימוס). ואולי יש לומר, דבסיוד וכיווד אכן נעשה שינוי בגוף הבית,

מה שאין כן בבניית הדימוס שזו היתה רק הוספה לקבר. ולכן לא חשיב כהזמנה. ולפי זה יצא גם בנידון דידן, דאם הם הוסיפו בבית ולא גרמו לשינוי בגופו, אין סברא לאסור את הבניין דליכא הזמנה. ואם עשו מעשה בגוף הבית על ידי בניית התוספות או ששינו בקירות לצרכי עבודה זרה שלהם (ואכן נראה שעשו כך), הווי גם הזמנה וגם נחשב כמעשה לאסור את שאינו שלו. ולכן צריכים אנו לתירוץ דלעיל, מדוע לא שייך בנידון דידן דין דאדם אוסר דבר שאינו שלו על ידי מעשה.

ועוד יש לומר, דהא דכתבנו לעיל דלרמב"ן הכנסה בסתם מהני לאוסרו — דהרי מסתמא היתה הזמנה בדיבור דמהני לדידו — היינו מאי דמשמע מהרמב"ן המובא בחידושי הר"ן. אולם ב'בית יוסף' באורח חיים סי' מב כתב, דמהרמב"ן ב'תורת האדם' משמע, כמרדכי (ראש פרק 'בני העיר'), דנאסר, רק אם הכניסו על דעת שיישאר בו לעולם. וכך כתב ב'דרכי משה' שם, סק"א, דהיינו כר"ן. ואם כן ליכא פלוגתא בין הר"ן לרמב"ן בדין זה, דלתרומיייהו בעינן הכנסה בייחוד לעולם (וכן פסק המחבר אורח חיים מב, ג, דבעינן הזמנה לעולם כמרדכי, וכן ביורה דעה שסד, א דכתב בקבר דנאסר אם הכניסוהו עולמית). ואם כן בנידון דידן גם לדעת הרמב"ן לא נאסר דבוודאי לא הכניסו על דעת להשאירו עולמית אלא בסתם והווי כצר ביה ולא אומניה. ואמנם אפשר דהזמנה בשינוי מעשה אף על גב דלא חשיבי הזמנת מעשה, תיחשב לפחות כהזמנת דיבור דמהני לרמב"ן. ומכל מקום אפשר לומר, דהא דבעינן ייחוד לעולם היינו רק בהזמנת דיבור, אבל בהזמנה על ידי שינוי מעשה לא בעינן, וכמו בהזמנת מעשה דשם. בוודאי לא בעינן ייחוד לעולם (ומכל מקום תהיה נפקא מינה ביניהם אם הגיח על דעת לפנותו). ולר"ן הזמנה בשינוי מעשה לא חשיבא, כי היכי דהזמנה בדיבור לא חשיבא ליה. ולפי זה לשיטת הרמב"ן ייאסר בנידון דידן, דאיכא הזמנה והכנסה בסתם, ויש שינוי מעשה לאסור את שאינו שלו. ולכן צריכים לטעמי דלעיל, דאין כאן דין דאדם אוסר דבר שאינו שלו על ידי מעשה, ואפשר עוד לומר, דמכיוון שהכניסו את העבודה זרה לבניין שאינו שלהם, הרי היא כעומדת ליפנות שהרי הבניין יחזור לבעליו. ולכן אפילו אם נאמר שמעשה השינוי שעשו בבניין חשיבי כהזמנת דיבור, הרי בעינן הנחה בסתם, וכאן הנחה על דעת ליפנות ואינו נאסר.

היוצא מכל הטעמים האמורים לעיל, שהגויים לא אסרו את הבניין המקורי השייך לנו, בשום אופן.

ה. בדין הוספות הכניה של הנוצרים

כל האמור לעיל הינו רק ביחס לחלקים שלנו בבניין, דהיינו בשלושת הכתלים המקוריים ובמשטח. אולם ביחס לתוספות הכניה שלהם, דהיינו הקיר הרביעי והתקרה אין כאן דין דבר שאינו שלו, דהא אמרינן בבבא מציעא (דף קא, א), דהיורד לתוך חורבתו של חבירו ובנאה שלא ברשות, אם אמר 'עצי ואבני אני נוטל' שומעין לו (וגם למאן דאמר דאין שומעין לו היינו משום ישוב ארץ ישראל). וכן הרי התוספות נבנו לשימוש עבודה זרה, ויש להם הזמנת מעשה כדין דימוס שהוסיפו על הבית, ואם כן משעה שהכניסו לתוך הבית עבודה זרה נאסרו התוספות באיסור הנאה, אף אם נאמר דבבית

שאינו שלהם הווי כעל דעת ליפנות (כשיטת הרמב"ן). ויותר מכך דבדימוס שהוסיף על הקבר אמרינו שכל הקבר אסור בהנאה כל עוד הדימוס מחובר בו ואף לאחר שפינה את המת מתוכו. ואיסור ההנאה לא חל על הקבר עצמו, דהרי נבנה לשם חי והכניסו על דעת לפנותו (לרמב"ן), ורק הדימוס הוא האסור בהנאה. וכן אמרו בגמרא שם, דאם היה מכירו, חולצו ומותר. ומשמע, שאין הדימוס המחובר מחיל איסור מדאורייתא בקבר עצמו, אלא משום דהווי מחוברים יחד יש איסור הנאה מדרבנן גם עליו, עד שיחלוץ את הדימוס האסור. וכן כתב הראב"ד בעניין סיידו וכידו (משנה עבודה זרה דף מז, ב): "אעפ"י שהבית כולו נאסר בהיות הסיד שם, ה"מ בעודנה עליו שנעשה כל הבית אחד בחבורו, אבל כשנטלו משם אין שם אסור". ומשמע, דמשום דאיסור והיתר מחוברים זה בזה, אסור גם החלק שמותר מצד הדין עד שיובדלו. ולפי זה גם בנידון דידן דיש איסור דאורייתא על התוספות שהם בנו, ומחברים עם שאר הבית, ייאסר כל הבית עד שיובדלו ממנו החלקים האסורים. ומהסוגיה שם בסנהדרין משמע, דאף על פי שמכיר את החלקים האסורים, מכל מקום אין היתר לקבר עד שיחלצו ממנו את חלקיו האסורים.

ונראה דגם פה אפשר לומר דין ד'אני לא באתי בגבולה, היא באה בגבולי. דהרי התוספות נבנו על בית השייך לנו ואין בכוחם לאסור עלינו את הבית. ואף על פי דמסנהדרין משמע, דכל שאיסור והיתר מחוברין זה בזה, חל איסור מדרבנן גם על החלק המותר מצד הדין, מכל מקום דין ד'אני לא באתי בגבולה' לא מחיל את האיסור ואף על פי שהסיבה לו קיימת. דכן מצינו בעבודה זרה דף מ"ד, ב, דרבן גמליאל יכול היה לרחוץ במרחץ מפני שהוא קדם לעבודה זרה, ואם היתה העבודה זרה קודמת היה אסור לו לרחוץ משום 'שלא בטובת ר"ג כבטובת אחרים מפני שהוא חשוב וטובה היא להן שהוא נהנה מהן' (רש"י). ואף על פי שגם כשהמרחץ קדם קיימת הסיבה שהוא מהנה אותם, שכשאנשים יראו את רבן גמליאל מתרחץ שם יבואו גם הם, מכל מקום כיוון שהעבודה זרה באה בגבולם לא חל האיסור. וכן מדאמרינן בשולחן ערוך (יורה דעה קמג, א): "אם היה הכותל שלו ושל אלילים ונפל, ידון מחצה על מחצה ושל מותר בהנאה ושל אלילים אסור". ובהגהות 'בית לחם יהודה' על הדף כתב, דמציאות זו יכולה להיות כאשר היה בניין ביתו תחילה ואחר כך עשה העכו"ם חלקו לעבודה זרה. ומשמע, דאף על פי שהיו איסור והיתר מחוברין זה בזה, כיוון שהם באו בגבולו אין בכוחם לאסור את חצי הכותל שלו. ואם כן גם במערת המכפלה אין הם יכולים לאסור עלינו את הבית ויהיה מותר לנו להיכנס לתוכו, וגם להשתמש בגוף חלקי הבית המותרים.

ומכל מקום נראה, דאם חל איסור הנאה על התוספות שבנו, יהיה הבית אסור בכניסה, דיש גם איסור להנות מצל הדברים האסורים בהנאה. וכן כתב בשולחן ערוך יורה דעה קמב, י: "צל בית אלילים תוכו ונגד פתחו ד' אמות, אסור". והוסיף שם, דאם הבית היה גוזל את הרבים, כגון שקדמה לו דרך שמהלכים בה רבים והבית נבנה עליה, מותר לעבור בדרך, ואם הבית קדם אסור לעבור משום הנאה מהצל. ובש"ך (שם סקכ"ג) וכן בביאור הגר"א (סקכ"ז) כתבו, דהא דמותר לעבור בדרך כשהיא קדמה, היינו

דווקא בדליכא דרך אחרת קצרה כמותה, אבל אם יש דרך אחרת אסור לעבור דרך הבית ואפילו בריצה (לפי תוספות בעבודה זרה דף מה, ב בד"ה 'אי, וכן פסק בשולחן ערוך שם ס"ט), ולפי זה אף על פי שהבית הוא האסור בהנאה ואין הוא מחיל איסור בעצם הדרך, מכל מקום מחמת איסור הנאה מצילו אסור אפילו לעבור דרכו (וכל שכן לישב ולהשתהות, דמתוך כך יתכוון ליהנות). מכאן גם לנידון דיין, כיוון שהתקרה אסורה בהנאה כולל איסור זה גם הנאה מצילה ויהא אסור להיכנס לבית דיגיע לידי הנאה מהצל האסור ואף על פי שהם באו בגבולנו. ונראה כמו כן, דבמערת המכפלה יש גדר של 'יש דרך אחרת קצרה כמותה', דהרי אין שום רבנות להתפלל בחלק ששימש ככנסייה, דמצד השתטחות על קברי האבות אין העדפה של חדר זה על חלקי הבניין האחרים. ומה שנמצאים שם ציוני יצחק ורבקה זהו מעשי ידי הערבים אולם אינו אמיתי, דהמערה נמצאת מתחת לבניין. וגם אם נאמר שאין אפשרות אחרת מכל מקום כל ההיתר הוא רק לעבור בדרך שלא יגיע לידי מיכוון ליהנות מהצל, אולם לשהות בפנים בוודאי שיש איסור דיגיע לידי כוונה להנאה (וכן משמע שם מהשולחן ערוך).

אולם מצינו בסנהדרין דף מז, ב, דנמצא אתה אומר ג קברות החלוקים בהלכותיהם הן: קבר הנמצא, קבר הידוע, וקבר המזיק את הרבים. וברש"י שם — קבר הנמצא, כגון שהוא חדש וידוע בעל השדה שלא צוה מעולם לקברו שם ובגזילה נקבר, מותר לפנותו שלא קנה את מקומו, ומקומו טהור. ובהנאה נמי מותר שאין תורת קבר עליו; קבר הידוע, שנקבר שם מדעת בעל השדה ואסור לפנותו, ואם פינהו מקומו טמא ואסור בהנאה. וקבר המזיק את הרבים, היינו שנמצא במקום הילוך הרבים ומיטמאים באהל, ומותר לפנותו מפני הנזק ומקומו טהור דלא גזרו על זה, ומיהו אסור בהנאה דאיסורא דאורייתא הוא ולא פקע. (ויש בזה עוד גירסאות בתוספתא דאהלות פרק טז, בשמחות פרק יד ובירושלמי דנזיר פ"ט ה"ג. ועיין ברמב"ם הלכות טומאת מת ה, ה ובראב"ד וב'ספ' משנה' במקום. וכבר האריכו בזה רבים). ובסנהדרין הסיקה הגמרא, דהא דאמרינן דהקבר אסור בהנאה היינו בקבר בניין, דהרי קרקע עולם לא מיתסרא דקבר הוקש לעבודה זרה, ופירש רש"י וכן ב'נימוקי יוסף', דקבר בניין היינו שבנאו למעלה מן הקרקע. וכן בשו"ת 'חלקת יואב' (מהדורא קמא, סוף סי' לא), דכל שבתוך הקרקע לכולי עלמא דינו כמתבטל לה ואינו אסור בהנאה (ונראה דאין כן דעת הרמ"ה). ובירושלמי דנזיר מסיק, דהא דקבר המזיק את הרבים אסור בהנאה היינו היכא שהקבר קדם לדרך, אבל אם הדרך קדמה לו הוא מותר בהנאה. ולפי זה משמע, דדין קבר הנמצא ודין קבר המזיק את הרבים כשהדרך קדמה לו, שווים.

וב'נימוקי יוסף' על הרי"ף כתב, דלרש"י הם מותרים בהנאה משום שאין תורת קבר עליהם (וכן בר"י מלונגל ובמאירי), ואילו אחרים אומרים דהיינו משום דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו. ובשו"ך כתב כאחרים (יורה דעה שסד, ס"ק ה וס"ק יג), דהיינו משום דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, והחרו החזיקו אחריו היחכמת אדם' (כלל קנח סי' יד), ערוך השולחן (שסד, ה, יב) וכן כתב ב'לבש התכלת'. וכתב על זה ב'חזון איש' (יורה דעה רט, ו), דדברי הש"ך לא ייתכנו, אלא כשהקבר היה בנוי ובא אדם והניח מת בתוכו, דאז אמרינן דאין יכול לאסור קבר שאינו שלו. אבל אם הוא בנה משלו

בשדה חבירו נראה שאוסר את הבניין דהרי זה שלו, ונבנה על ידו לשם מת וכדין אומגיה וצר ביה. וכתב עוד, דמכל מקום נראה, דאפילו בנה משלו מותר, דלא חל עליה שם קבר דכיוון דאין לו רשות, ולפנותו קאי אין הבניין הזה מתייחד למת, וכאשר מניח את המת בתוכו הווי כצר ביה ולא אומגיה. ומביא ראיה לזה מהירושלמי, דאם העיר קדמה מותר הקבר-בניין בהנאה אף על פי שהקבר והבניין משלו, אלא כיוון דמוזיק את הרבים ולמיעקר קאי, לא מתפיש ליה מת.

ובפשטות נראה, דדברי ה'חזון איש' תלויים במחלוקת בין רש"י ואחרים המובאים ב'צימוקי יוסף' (וחפשתי כאשר השיגה ידי בראשונים, מי אלו האחרים ולא מצאתי). דרש"י ודעימיה — דטעמם דקבר הנמצא מותר בהנאה לאחר שפינהו, היינו משום שאין תורת קבר עליו — סבירא להו דבקבר בעינן שיהא בו ייחוד לעולם או בשעת הזמנתו או בשעת הכנסת המת לתוכו. וזהו כדין דברים הדורשים הזמנה ותשמיש כדי שייאסרו כגון סודר תפילין ובית שיש בתוכו עבודה זרה (שולחן ערוך אורח חיים מב, ג בשם המרדכי). ואמנם מהרמב"ן בסנהדרין דף מז, ב משמע, דבניה בסתם הווי כלעולם, וכן כתב ב'ערוך השולחן' מב, ה. וכן בשו"ת 'חות יאיר' סי' נט, דכתב לחלק בין הזמנה בדיבור דבעינן ייחוד לעולם, לבין הזמנה במעשה דלא בעינן. וכן משמע דדברי המחבר בס"י מב דבעינן לעולם, איירי בהזמנה בדיבור מה שאין כן אם הזמינו במעשה. ונראה לומר, דהא דבהזמין על ידי מעשה לא בעינן ייחוד לעולם היינו כשבנאו בסתם, דמעשה שעשה גיכר שרצונו שיהא קבוע לעולם, אולם אם מעשה שעשה היה על דרך ארעי אינו חשוב הזמנה (ועיין שם ב'חות יאיר' דכתב כן). והכי נמי כשבניית הקבר מעיקרו היתה על מנת לפנות המת מתוכו, אינו נאסר כשיניח המת, ואף לרמב"ן. ולכן כשבנה קבר בשדה חבירו, הרי הקבר כעומד ליפנות משעת בנייתו ולא חשוב הזמנה, וכשמניחו בתוכו הווי ליה כצר ביה ולא אומגיה (ועיין עוד ב'חזון איש' רט, א, בעניין בנה על דעת לפנותו. וכן ב'פתחי תשובה' שסג, ו, מה דהביא שם בשם ה'תשובה מאהבה').

אולם מדברי האחרים — דסבירא להו דהא דקבר הנמצא מותר בהנאה היינו משום דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו — משמע דזהו רק אם היה הקבר-בנין בנוי בשדה חבירו, והוא בא והניח את המת בתוכו. אבל אם בנה קבר-בנין מחומרים שלו בשדה חבירו נראה דייאסר דאין פה דין דבר שאינו שלו. ואף על פי שהוא בונה במקום השייך לאחרים ואוסר עליהם חלק משטחם, מכל מקום הבניין עצמו שלו הוא ועליו יחול האיסור, ויאלצו להוציא את הקבר-בנין משדה חבירו או מדרך הרבים ואז תותר הדרך לגמרי. ומכל מקום חומרי הבנין יישארו באיסור הנאתם. ולדעת האחרים יוסבר הא דאיתא בתוספתא 'קבר הנמצא מותר בהנאה' — כשהקבר היה בנוי בשדהו ובא אחר והניח מת בתוכו. ובפשט המלים 'קבר הנמצא', משמע כרש"י, שהקבר כולו הינו חדש ונבנה בשדה חבירו בגזילה, דלשיטת האחרים רק המת נקבר בגזילה. דהקבר היה בנוי.

ואמנם כד נעיין בדברי ה'צימוקי יוסף' נראה, דהא דכתב בקבר הנמצא דיש מחלוקת בין רש"י לאחרים, הוי כדין דמותר לפנותו, דלרש"י מותר לפנותו משום שלא

קנה מקומו, ולאחרים משום דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אולם בדין דמותר בהנאה כתב כדברי רש"י, דהווי משום דאין עליו תורת קבר. והשתא אתי שפיר, דגם לפי האחרים דין קבר הנמצא איירי שבנה קבר-בנין בשדה חבירו, ולשיטתם הא דמותר לפנות את המת היינו משום דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, שהרי המת גורם טומאה לאחרים. ולפי זה אין הכוונה דאינו אוסר של אחרים, אלא דאינו יכול לגרום טומאה במקום של אחרים, ולכן הותר לפנותו. ולרש"י הא דהותר לפנותו הינו משום שלא קנה מקומו כמת מצוה. אולם בדין דמותר בהנאה לאחר שפינהו גם אחרים סבירא להו כרש"י (וכהסברנו לעיל בדבריו). ואכן קשה על הש"ך דכתב דמותר בהנאה, משום דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו והביא דכן כתב ה'נימוקי יוסף' ולא מצאנו שכתב כן. וכן קשה עליו קושיית ה'חזון איש', דהביא מהירושלמי דקבר המזיק את הרבים אסור בהנאה היכא דהוא קדם לדרך הרבים, ומשמע דבניין הקבר קדם ולא כדהוצרכנו לפרש בדבריו שהמת קדם. ולכן במערת המכפלה, שהגויים בנו את התקרה והקיר הנוסף בבניין שאינו שייך להם אלא לכלל האומה היהודית, אף על פי שבנו את התוספות שישמשו כבניין שיש בתוכו עבודה זרה, הרי זהו דין בדברים שדורשים ייחוד כשנעשים במקום השייך לאחרים, דנחשב כנעשו על דעת ליפנות ואין נחשב להזמנה. וכאשר הכניסו את העבודה זרה למבנה שעל מערת המכפלה, הווי כצר ביה ולא אומניה, ולכן לא נאסרו בהנאה. ואמנם כל עוד היתה העבודה זרה בתוך המבנה היה אסור בהנאה מדרבנן, אבל כאשר הוצאו ממנו הותר לגמרי, ודין התקרה כדין שאר חלקי הבית המקוריים. ולפי זה יצא לנו דין מחודש, דאם אדם יבנה בית שישמש כבית לעבודה זרה בשדה חבירו, לא ייאסר גם הבית עצמו-בהנאה. ולפי זה תיקשי לן, דהרי בדין בית אלילים שבנאו על דרך שהולכים בה רבים, משמע בבירור שהבית עצמו נאסר בהנאה, והא דחילקו שם הוא, באיזה אופן מותר לעבור בדרך שמוצלת מחמת הבית, והרי לדברינו הרי גם הבית עצמו אינו אסור בהנאה. ואפשר לומר, שהדין שם מיירי כשהבית עצמו נעבד ואז ברור שהבית נאסר, דכל דברינו רק כשהבית בתורת משמשים. ואף על פי שנאמר שם בית אלילים ומשמע שיש בתוכו אלילים, אפשר להסביר דהפירוש דהבית עצמו הוא אליל. וקשה לכאורה דבעניין אשרה (שם, סעי' ט) הווי הדין בין שהאשרה נעבדת ובין שהיו אלילים מונחים תחתיה. ואולי יש לומר, דזהו דווקא באשרה דאפשר שנטע אותה בחצירו והיא מצילה על דרך הרבים וגוזלת אותם. וכן משמע ברש"י דף מה, ב, דכתב באשרה שהיתה גוזלת את הרבים שנופה נוטה לדרך, ומשמע מדבריו שנטע אותה בחצירו ולכן נטיעתו חשובה כהזמנה ונאסרת (וכן כתב הריטב"א במקום). מה שאין כן בבית, דמשמע שבנה אותו עצמו בדרך הרבים, ולכן צריכים להעמיד שהבית עצמו נעבד, אבל אם נבנה לשם משמשין אינו נאסר. ועוד אפשר לומר, דאיירי גם בבית שנבנה על דרך הרבים לשם משמשין, והעבודה זרה נמצאת בתוכו, דאף על פי דאינו אסור בהנאה מדאורייתא, חל איסור הנאה מדרבנן עד שיוציאו אותה. ולכן יש גם איסור להיכנס לבית כדי לעבור בדרך כאשר ישנה דרך אחרת, וכל זה משום הרחקה מעבודה זרה. וכך כתב הש"ך (שם, סקי"ח), דהא דאסור לעבור תחת אשרה זהו רק כאשר העבודה זרה תחתיה, וכאשר

גיטלה משם הותר לעבור, ומשמע דהאשרה גופה לא נאסרה כשהעבודה זרה תחתיה, והכי נמי אפשר לומר בבית, וכן משמע, דהרי גם קבר הנמצא דאין עליו תורת קבר ומותר בהנאה לאחר שפינהו, מכל מקום כל עוד המת היה בתוכו היה אסור בהנאה מדרבנן. היוצא לנידון דידן, דאין איסור הנאה גם בהוספות שבנו הגויים במערת המכפלה, דבנייתם אינה חשובה הזמנה ולכן אין עליהם תורת משמשין, וכל הבית מותר בהנאה וגם בתפילה בו.

וגראה דאף אם נאמר דחל איסור הנאה על התוספות, חל עליהם דין ביטול. דישינן כמה אפשרויות מה נעשה בחפצי העבודה זרה בזמן שכבשו המוסלמים את המבנה מידי הנוצרים. א. הנוצרים ברחו והשאירו את חפצי עבודה זרה בכנסיה והמוסלמים שברום. וזה אינו נחשב ביטול לא מצד בריחת הנוצרים דהוי כ'הניחוח בשעת מלחמה' דאינה בטלה (ע"ז דף נג, ב), ולא מצד המוסלמים דקיי"ל דאינם יכולים לבטל עבודה זרה כיון שאינם עובדי ע"ז (יור"ד קמו, ה בהגהה). ב. הנוצרים ברחו ונטלו עמם את חפצי הע"ז. וגם זה אינו מתיר את הבית דבעינן הוצאה על מנת שלא להכניסה עוד, וכאן הוציאו מחמת אונס המלחמה, והווי על הבית דין 'הניחוח בשעת מלחמה' — ונשאר באיסורו. ג. הנוצרים עצמם שברו את חפצי הע"ז שלהם כדי שלא יגיעו לידי המוסלמים והם יבזום, (וכן אירע בכיבוש הראשון של המוסלמים מידי הביזנטים ששברו את כל הכנסיה שלא תיפול לידי הערבים), ובכך ביטלו את הע"ז וממילא הותר גם הבית, דאם ביטל ע"ז בטלו משמשיה (ע"ז דף נב, ב). ואף שעשו זאת מחמת אונס המלחמה הרי עכו"ם מבטל ע"ז בעל כורחו (ע"ז דף מג, א). ומכל מקום גם בשתי האפשרויות הראשונות הותר הבית מאיסורו לאחר מכן. דהגמ' בע"ז נג, ב כתבה דאף דאם הניחוח בשעת מלחמה אינה בטלה, אם היה באפשרותם לחזור לעובדה ולא חזרו, בטלה. וגם בנידון דידן היו מספר פעמים במסעי הצלב שבמידה ורצו היה באפשרותם לחזור לחברון ולמערת המכפלה ולא חזרו. (וגראה דזהו משום שקדושת מערת המכפלה פחותה בעיניהם ביחס לשאר המקומות לזכרו של אותו האיש בירושלים, בבית לחם ובנצרת). וכן יכלו לחזור לאחר כיבוש הארץ ע"י האנגלים, בשנת תרע"ז, ואף שיתכן שלא עשו זאת מחמת הערבים, הרי יכלו לכופם כיוון שהיו שליטי הארץ, ומדלא עשו כן, ביטלוהו. ואמנם ביטול בית בלא מעשה בגופו היינו כשמוציאים את הע"ז שהיתה בתוכו על מנת שלא להחזירה לעולם, ואם כן אולי גם דין דיכלו לחזור ולא חזרו הוי כשיכלו להחזיר אותה הע"ז לתוכו ולא החזירו, ואילו בנידון דידן אין אותה הע"ז שהיתה בימי היות הבניין כנסיה, ולכן לא יוכלו התוספות להתבטל אלא בפגימה בהם. וגראה דאין הדבר כן, דהא דהבית מותר בהנאה כשמוציא הע"ז מתוכו על מנת שלא להכניסה לעולם הוי כדין ע"ז בגופא, דהרי בית שונה משאר משמשין שנאסר בהכנסת ע"ז לתוכו לעולם, והכי נמי צורת ביטולו, ואם יפגום בו והע"ז עדיין בתוכו נראה דלא יתבטל בכך כיוון שמיד משמש שוב לע"ז. ואכן אם הוצאה ע"ז מתוכו שלא בדרך ביטול שנשאר באיסורו ופגמו בו נראה שהותר בכך, וכע"ז שמתבטלת בפגימתה. והכי נמי לדין דיכלו לחזור ולא חזרו, כמו בע"ז שיכלו לחזור לעובדה, כן בבית שיכלו להשתמש בו לע"ז (ולאו דווקא בהכנסת אותה ע"ז אלא אף באחרת. או כשו"ת בנין ציון סימן סג דאף תפילה

לאיל גורמת לבית שיחשב למשמשין, ואמנם דבריו צ"ע.) ומכיוון שלא חזרו גילו שאינם חפצים שישמש לע"ז ובכך ביטלוהו. ובנידון דידן אפשר לומר יותר מכך שהאנגלים אף קבעו תחיקה ביחס לשליטת הערבים במערת המכפלה ובכך גילו שאין להם כלל יחס למקום כבית תפילה שלהם — וכן נראה מנוצרים של ימינו — להבדיל ממקומות אחרים. ואפשר אף שתחיקה זו נחשבת כמו שמכרו את הבית ומשמשין מתבטלין במכירתן (יור"ד קמו, ח). והיוצא מכל זה דפשוט שהתוספות התבטלו והותרו מאיסור הנאתן.

ואף דבבית ששימש לע"ז ובוטל איכא פלוגתא בין האחרונים אם יכול לשמש כבית תפילה (עיין מג"א באו"ח קנ"ד, סק"ז בדבריו בשם הרא"ם, ובדגול מרבבה שם, וכן בדבריו בשו"ת שואל ומשיב כרך א' חלק ג' ס' עב, ובשו"ת חתם סופר או"ח ס' מב, ובשו"ת מהר"ם שיק חלק יור"ד ס' קנד). מכל מקום פשוט שאין התוספות אוסרות את עיקר הבניין בתפילה בתוכו ובודאי בנידון דידן דהם באו בגבולנו. והיינו משום דכשהתוספות אוסרות בהנאה יש גם איסור להכנס לבניין משום איסור הנאה מהצל, ואין שייך טעם זה באיסור תפילה, דהוי משום מיאוס לגבוה. לפיכום נראה לומר, שאין שום איסור להיכנס ולהתפלל בבניין שעל מערת המכפלה, מהטעמים דלהלן:

א. כיוון שלישמעאלים אין גדר עובדי עבודה זרה, אין איסור להיכנס לבית תפילתם. וכמו כן מותר להתפלל בבניין, שהרי הם באו בגבולינו. ואף על פי כן מצוים אנו להשתדל להוציאם ממקום זה השייך לנו לבל יפריעונו בעבודת ה' במקום קדוש זה.

ב. דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ולכן אין הגויים יכולים לאסור עלינו את הבניין למרות שהפכוהו לכנסיה שיש לה דין משמשי עבודה זרה האסורים בהנאה. ואם תאמר, לסוברים שגוי קונה בכיבוש מלחמה מישראל, קנו את הבניין ויכולים לאוסרו, יש לומר דארץ ישראל אינה נקנית בכיבוש מלחמה ושייכת לעם ישראל מברית בין הבתרים ועד סוף כל הדורות. ואם תאמר, דאסרו עלינו את הבניין על ידי מעשה שעשו בגופו דקיימא לן דאדם אוסר דבר שאינו שלו על ידי מעשה. ונראה לתרץ דלשיטת התוספות והרמב"ם ייאסר כשהאיסור יחול בשעת המעשה. ואילו בשעת הפיכת המבנה לכנסיה במערת המכפלה, לא חל האיסור, דמשמשין נאסרין משייעבדו. ולשיטת שאר הראשונים, מעשה לשם עבודה זרה בדבר שאינו שלו (או בקרקע) מועיל שייחשב כשלו (או כתלוש), ולכן ייאסר לאחר מכן כשייעבדו, אבל מעשה לשם משמשין אינו מחשיבו כשלו (או כתלוש). ובמערה היתה בניית הכנסיה מעשה לשם משמשין ולא הועילה להיחשב כשלהם, ולכן לא נאסר הבניין כשהוכנסה הע"ז.

ג. דבעינן הזמנה, וליכא. דלשיטת הריטב"א והרשב"א ועוד ראשונים, הזמנה בשינוי מעשה לא חשובה הזמנה. דכמו שבעבודה זרה מעשה שינוי לא חשוב הזמנה ואינו נאסר בעשייתו (מבית שסיידו וכיידו לעבודה זרה דלא נאסר הבית), כך גם בבית שצריך הזמנה ושימוש, מעשה שינוי לא חשיב הזמנה. ולכן בניית הכנסיה שהיא מעשה שינוי בבניין, אינה הזמנה לבניין עצמו ולכן אינו נאסר. ואפילו ההוספות

שנבנו מעיקרן לשם עבודה זרה אינן נאסרות, דכיוון דהבניה היתה בבית שאינו שלהם
הווי הבניה על דעת שתפינה העבודה זרה מתוכו ולא חשיבה הזמנה.

ד. כיון שהוכנסה העבודה זרה לבניין שאינו שייך להם הווי כהכנסה על דעת
לפנות. ואתי שפיר גם לדעת הרמב"ן, דטובר דהזמנה בדיבור מהני.

ה. דאף אם חל איסור הנאה על התוספות חל עליהם דין בטול ע"ז.

ולכן חובה קדושה עלינו להתפלל ולחונן את המקום השני המקודש ביותר לעם
ישראל — שדה המכפלה, המקום שדרכו עוברות כל תפילות עם ישראל, ולנהוג
כרמב"ם שקבע כיום טוב את יום ביאתו למערת המכפלה (הקדמת הרמב"ם לפיהמ"ש
ראש השנה; ספר חסידים).